
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVII (2020), Ng4
s. 189-198
doi: 10.36121/oyatskiv.17.2020.4.189

Oksana Jackiw
(Przykarpacki Narodowy Uniwersytet im. W. Stefanyka, Iwano-Frankiwnsk)
ORCID: 0000-0003-1599-9841

Działalność edukacyjna żeńskich zgromadzeń franciszkańskich na terenie Galicji w drugiej poł. XIX i na pocz. XX w.

Streszczenie: W artykule poddano analizie jeden z głównych i ważnych kierunków działalności żeńskich zgromadzeń franciszkańskich na terenie Galicji w drugiej połowie XIX – na początku XX wieku. Ustalono, że dla zakonnic zasadniczą sprawą była działalność edukacyjna. Działalność pedagogiczna franciszkanek w czasie kryzysu społecznego oraz gospodarczego nabrała na terenie Galicji ogromnego tempa. Zakonnice w większości przypadków uczyły dziewczęta w żeńskich placówkach edukacyjnych. Działalność edukacyjna zakonnic żeńskich zgromadzeń franciszkańskich objęła istotną część ludności kraju, a dane uzyskane z przetworzonych źródeł archiwalnych potwierdzają ważną rolę społeczną tej działalności.

Słowa kluczowe: Galicja, szkolnictwo, Franciszkaniki, edukacja, bursa, klasa.

Educational activity of female Franciscan congregations in the area of Galicia in the second half of the 19th - early 20th century

Annotation: The article analyzes one of the main and important areas in the activities of women's Franciscan congregations in the territory of Galicia in the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century. It was established that educational activities in the region were a priority for nuns. The research shows that pedagogical activities of Franciscans during the social and economic crisis gained considerable momentum in the territory of Galicia during the period under study. It was found that the nuns mainly taught girls in educational institutions. However, it was known that Franciscans also worked in mixed schools, where girls studied together with boys. It has been established that educational activities of the nuns belonging to the Franciscan women's congregations covered a significant part of the population in the region and the data obtained from the processed archival sources confirm their important social role.

Keywords: school, Franciscan, nun, education, boarding school, class.

Образовательная деятельность женских францисканских монастырей в Галиции во второй половине XIX и начале XX века

Аннотация: В статье анализируется одно из основных и важных направлений деятельности женских францисканских конгрегаций в Галичине во второй половине XIX - начале XX века. Было установлено, что для монахинь образовательная деятельность имела важное значение. Педагогическая деятельность францисканцев в период социально-экономического кризиса в Галичине достигла огромных масштабов. Большинство монахинь обучала девочки в женских учебных заведениях. Образовательная деятельность монахинь женских францисканских общин охватывала значительную часть населения страны. Данные, полученные из обработанных архивных источников, подтверждают важную социальную роль этой деятельности.

Ключевые слова: Галиция, образование, францисканцы, образование, интернат, класс

Wprowadzenie

W artykule, na podstawie szerokiej gamy opublikowanych i nieopublikowanych dokumentów archiwalnych, poddano analizie działalność instytucji edukacyjnych żeńskich zgromadzeń franciszkańskich na terenie Galicji, które funkcjonowały w drugiej połowie XIX – na początku XX wieku. Podstawa metodologiczna pracy oparta jest na zastosowaniu zasad obiektywizmu naukowego i historyzmu, co umożliwiło bez uprzedzeń analizować wydarzenia i procesy poddanego badaniu problemu. W pracy wykorzystano metody aktualizacji, heurystyki archiwalnej oraz bibliograficznej, analizy i syntezy historiograficznej, metodę problemowo-chronologiczną oraz analityczną.

W historiografii ukraińskiej praktycznie nie ma szczegółowych opracowań historiograficznych dotyczących badań nad działalnością edukacyjną franciszkanek w Galicji. Niektóre badania zostały opublikowane przez polskich uczonych. Zwłaszcza, zagadnienia działalności edukacyjnej zgromadzeń zakonnych w swoich pracach badali: A. Bilewicz, B. Czajeczka, J. Kostkiewicz, E. Sander.¹

W ciągu drugiej połowy XIX i na początku XX wieku siostry felicjanki, Franciszczanki Rodziny Maryi, siostry sercanki, siostry klaryski, siostry serafitki oraz józefitki pracowały w szkołach podstawowych kraju, a zwłaszcza: w jednoklasowych szkołach ludowych; w 3-klasowych szkołach dla kobiet; w 5-klasowych specjalnych szkołach dla kobiet, które były połączone ze szkołami 4-klasowymi (siostry klaryski); oraz w 6-klasowych szkołach ludowych połączonych ze specjalnymi.

W szkole ludowej miasta Strzyżów, gdzie pracowały siostry felicjanki, dzieci uczyły się różnych przedmiotów². Na przykład, w pierwszej połowie 1873/1874 roku szkolnego uczniowie klasy pierwszej zapoznawali się z wartościami chrześcijańskimi, historią stworzenia świata przed głoszeniem Jezusa Chrystusa, uczyły się języka polskiego (dźwięków, zasad akcentowania, czytania sylabami), uczyły się arytmety-

¹ Patrz: bibliografia.

² Muzeum i Archiwum Marii Angeli Truszkowskiej błogosławionej założycielki Sióstr Felicjanek w Krakowie (dalej: MAMAT), Notatki o Strzyżowie. Strzyżów, sygnatura C.VII.01, s. 1.

tyki (dzieci opanowywały ustnie cztery operacje obliczeniowe, uczyły się liczyć do 100). W drugiej klasie dzieci uczyły się religii (zgodnie z podręcznikiem opanowywały pierwszy rozdział poświęcony wierze, uczyły się pierwszego wiersza o nadziei), zgodnie z podręcznikiem dla drugiej klasy uczyły się języka polskiego (czytanie i gramatyka), uczyły się czterech operacji obliczeniowych z arytmetyki, oraz pisania i kaligrafii³. W klasie trzeciej dzieci uczyły się religii z podręcznika dla trzeciej klasy, opanowywały niuans ortografii i gramatyki, wykonywały operacje arytmetyczne (ćwiczyły ustnie i przy tablicy), uczyły się historii Polski (od powstania do panowania Leszka I Białego)⁴.

Zgromadzenia kontemplacyjne, ze względu na zakaz wychodzenia siostr poza dziedziniec klasztoru, prowadziły działania edukacyjne w szkołach przy klasztorach. Do społeczności, które ściśle przestrzegały klauzury i zajmowały się edukacją dziewcząt, należy i badany przez nas II Zakon Św. Klary. Głównym warunkiem istnienia takich szkół była obecność osobnego wejścia, a nawet osobnej od klasztoru budowli na dziedzińcu. Wiadomo, że w 1905/1906 roku szkolnym w szkole przy klasztorze siostr klarysek w Starym Sączu uczyło się 476 dziewcząt⁵.

W Krakowie przy kościele św. Andrzeja funkcjonowała szkoła dla kobiet siostr klarysek, która została otwarta 1 września 1803 r.⁶. Warto zauważyć, że szkoła siostr klarysek w Krakowie przy kościele św. Andrzeja przeszła szereg zmian. Początkowo, w latach 1865–1871, była to szkoła 5-klasowa. W latach 1865/1866 do szkoły uczęszczało 279 dziewcząt, a w 1871 r. – 359⁷. W latach 1871–1902 była to 6-klasowa szkoła dla kobiet, największa liczba uczennic była w 1871/1872 roku szkolnym – 381, a najmniejsza w 1878/1879 – 184. W 1901/1902 roku szkolnym uczęszczało do niej 190 dziewcząt⁸.

W 1880/1881 roku szkolnym do czwartej klasy siostr klarysek uczęszczało 47 dzieci⁹. Uczyły się języka polskiego, niemieckiego oraz francuskiego, pisały, czytały, studiowały gramatykę, geografii, historię Polski, historię ogólną, historię naturalną, fizykę, arytmetykę, kaligrafię, rysunek, pracę ręczną (rękodzieło) oraz śpiew. Wyniki uczennic były ocenione na podstawie czterech wskaźników jakościowych: wzorowo, bardzo dobrze, dobrze, zadowolająco¹⁰. W piątej klasie, oprócz wymienionych wyżej

³ M. P. Lenart, *Leksykon domów (1861–1981)*, Kraków: nakładem Sióstr Felicjanek: Wyd. ITKM [Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy], 2004, t. 2, cz. 5: *Prowincja Krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek*, Strzyżów – Kraków, s. 15.

⁴ Tamże, s. 14.

⁵ *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970. Zgromadzenia męskie i żeńskie oraz klasztory klauzurowe*, praca zb. Pod red. O. J. R. Bar, Warszawa: Akademia teologii katolickiej, 1978, cz.1, s. 13.

⁶ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), zespół 1355, sygn. 29/1355/9 (tom 9). Wykaz uczennic z klasy I, II, III, IV, V wydział szkoły żeńskiej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1902/1903. s. 1; *Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność*, red. nauk. J. Kostkiewicz, t. 3, Kraków: Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2015, s. 25.

⁷ E. Sander, *Działalność edukacyjna i wychowawcza krakowskich klarysek*, red. T. Piech, Kraków: Wydawnictwo UNUM, 2010, s. 114.

⁸ Tamże, s. 114–115; *Stulecie szkoły żeńskiej P.P. Franciszkanek przy kościele ś-go Andrzeja w Krakowie: 1803–1903*, Kraków 1903, s. 50–51.

⁹ ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/1 (tom 1). Wykaz uczennic z klasy IV. V. I VI. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1880/1881, s. 4.

¹⁰ ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/1 (tom 1). Wykaz uczennic z klasy IV. V. I VI. szkoły żeńskiej

przedmiotów, dziewczynki zaczynały studiować literaturę polską. W szóstej klasie już uczyły się literatury niemieckiej, historii oraz literatury francuskiej¹¹.

Szkoła sióstr klarysek została podzielona na klasy wyższe i niższe. W 1897/1898 roku szkolnym w pierwszej niższej klasie sześcioklasowej szkoły sióstr klarysek dziewczęta otrzymywały oceny za zachowanie i pracowitość, uczyły się czytać, liczyć, pisać kaligraficznie, rysować, śpiewać oraz miały lekcje pracy ręcznej. W 1897/1898 roku szkolnym do pierwszej niższej klasy uczęszczało 17 dziewcząt, a do wyższej – 19¹².

W pierwszej klasie wyższej dzieci uczyły się tych samych przedmiotów, co i w niższej klasie. Jednak niektóre dziewczynki jeszcze dodatkowo uczyły się czytać po francusku¹³. W drugiej klasie wyższej uczennice uczyły się czytać po niemiecku¹⁴.

Odnośnie kadry nauczycielskiej, wiadomo, że w roku 1870 w szkole pracowało 17 nauczycieli, a w 1878 roku – 25¹⁵. Kapłan był jednocześnie dyrektorem szkoły i katechetą. Wśród kadry nauczycielskiej byli nauczyciele świeccy i profesorowie. Edukacja prowadzona była zgodnie z programem nauczania, zatwierdzonym przez Radę Szkolną Krajową, która nieco różniła się od tych, które były w szkołach ludowych¹⁶. Klaryski, które pomyślnie zdały egzaminy wstępne oraz uczyły się podstaw pedagogiki mogły praktykować w szkole św. Andrzeja. Po zdaniu matury zakonnice zaczynały uczyć dziewczęta w szkole oraz wykonywać swoje obowiązki w klasztorze. W 1873 r. przebywały tam 33 zakonnice, z nich 10 pracowało w szkole. W 1911 r. liczba zakonnice w klasztorze wynosiła 38, z nich – 14 uczyło dzieci¹⁷.

W latach 1902/1903 instytucja została przekształcona w pięcioklasową szkołę specjalną połączoną z czteroklasową szkołą ludową¹⁸. W roku szkolnym 1902/1903 do szkoły uczęszczało 208 dzieci. Najniższa liczba dzieci w placówce miała miejsce w latach 1914/1915 – 194, co tłumaczy się początkiem pierwszej wojny światowej. W roku szkolnym 1917/1918 do szkoły uczęszczało 252 dziewczynki, a w latach 1918/1919 – 340, i jest to najwyższa liczba w latach 1902–1919¹⁹. W 1904 r. Ministerstwo Wyznań

sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1880/1881, s. 1; ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/3 (tom 3). Wykaz uczennic z klasy IV. V. i VI. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1897/1898, s. 1.

¹¹ ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/1 (tom 1). Wykaz uczennic z klasy IV. V. i VI. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1880/1881, s. 5, 9.

¹² ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/2 (tom 2). Wykaz uczennic z klasy I. II. i III. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II r. szk. 1897/1898, s. 4.

¹³ Tamże, s. 8; ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/5 (tom 5). Wykaz uczennic szkoły żeńskiej sześcioklasowej św. Andrzeja z klasy I–IV. r. szk. 1899/1900, s. 4.

¹⁴ Tamże, s. 9; ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/6 (tom 6). Wykaz uczennic z klasy I. II. i III. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1900/1901, s. 9.

¹⁵ *Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność* / red. nauk. J. Kostkiewicz. T. 3. Kraków: Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2015, s. 25.

¹⁶ *Stulecie szkoły żeńskiej P.P. Franciszkanek przy kościele ś-go Andrzeja w Krakowie: 1803–1903*, Kraków 1903, s. 42.

¹⁷ *Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność* / red. nauk. J. Kostkiewicz. T. 3. Kraków: Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2015, s. 29–30.

¹⁸ B. Czajeczka, *Szkoły klasztorne żeńskie w Galicji w l. 1867–1914* [w:] *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, Kraków 1984, t. 61, s. 238; E. Sander, *Działalność edukacyjna i wychowawcza krakowskich klarysek*, red. T. Piech, Kraków: Wydawnictwo UNUM, 2010, s. 38, 116.

¹⁹ Tamże, s. 116.

Religijnych i Oświecenia Publicznego przyznało szkole sióstr klarysek przy kościele św. Andrzeja prawo publiczne²⁰.

W przekształconej w pięcioklasową szkołę sióstr klarysek przy kościele św. Andrzeja dzieci zaczynały uczyć się francuskiego już od pierwszej klasy. Dotyczyło to jednak tylko klasy specjalnej, w której program był znacznie bogatszy, niż w klasie ludowej tej samej szkoły. Ponadto, dzieci uczyły się rysować, a w klasie czwartej i piątej uczyły się śpiewać. Dzieci uczyły się zgodnie z podręcznikami szkolnymi zatwierdzonymi przez radę szkolną. Szkoła sióstr klarysek miała dobrą bazę edukacyjną i metodologiczną oraz dobrze wyposażone sale lekcyjne - urządzenia do nauczania mechaniki, elektryczności, magnetyzmu, akustyki, optyki i chemii. Były też wypchane ptaki i ssaki, naturalne i sztuczne wypchane owady, modele kamieni szlachetnych, stoły z grzybami, kilka folderów z próbkami suszonych mchów i roślin, 23 mapy i trzy globusy²¹. Rok szkolny trwał 10 miesięcy, zaczynał się 1 września oraz kończył się 24 czerwca²².

Po przestudiowaniu czasopism szkolnych możemy stwierdzić, że do szkoły dla kobiet sióstr klarysek w kościele św. Andrzeja w Krakowie uczęszczały dziewczynki różnych religii i różnych warstw społecznych w wieku od 6 do 15 lat. Istnieją również informacje na temat edukacji dziewcząt w wieku powyżej 15 lat²³.

W stosunku procentowym w roku szkolnym 1888/1889 do szkoły sióstr klarysek uczęszczały 243 uczennice, z czego: 40,8% - 99 dziewcząt w wieku od 6 do 12 lat; 39,5% - 96 uczennic w wieku od 12 do 15 lat; najmniejszą liczbę stanowiły uczennice powyżej 15 lat, czyli 19,7% (48 osób). W roku szkolnym 1889/1890 liczba uczennic od 6 do 12 lat stanowiła ponad połowę wychowanek instytucji - 50,6 % (124 osoby z 245 uczennic). Natomiast liczba studentek w wieku powyżej 15 lat zmniejszyła się o połowę do 10,6% (26 osób)²⁴.

Dokumenty szkolne zawierały następujące informacje: imiona i nazwiska, wiek, wyznanie religijne oraz miejsce urodzenia uczennic. Wskazane również były imiona ich rodziców lub opiekunów. Większość dziewcząt w szkole była wyznania rzymskokatolickiego i pochodziła nie tylko z Galicji. Należy jednak zauważyć, że dokumenty zawierają również informacje o uczennicach wyznania greckokatolickiego i prawosławnego²⁵. Do szkoły również uczęszczały dziewczęta religii żydowskiej. Jest to dowód na to, że wszystkie dziewczynki w wieku 6 lat i starsze były przyjmowane do szkoły, niezależnie od ich religii²⁶.

Istnieją informacje, że w latach 1867-1914 biedne i utalentowane uczennice szkoły sióstr klarysek przy kościele św. Andrzeja otrzymywały stypendia z Funduszu Stypendialnego im. Ojca Franciszka Serafina Piątkowskiego. Wielkość funduszu sty-

²⁰ *Pedagogie katolickich zgromadzeń...*, s. 29; E. Sander, *Działalność edukacyjna i wychowawcza...*, s. 36, 40.

²¹ *Stulecie szkoły żeńskiej P.P. Franciszkanek przy kościele ś-go Andrzeja w Krakowie: 1803-1903*, Kraków 1903, s. 43.

²² Tamże, s. 41, 48.

²³ E. Sander, *Działalność edukacyjna i wychowawcza...*, s. 124.

²⁴ Tamże, s. 124.

²⁵ ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/8 (t. 8). Wykaz uczennic szkoły żeńskiej sześcioklasowej z klasy I-VI Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1901/1902, s. 3, 7.

²⁶ ANK, zespół 1355, sygn. 29/1355/7 (tom 7). Wykaz uczennic z klasy IV. V. i VI. szkoły żeńskiej sześcioklasowej Zgromadzenia PP. Franciszkanek, w półroczu I i II. r. szk. 1900/1901, s. 19; E. Sander, *Działalność edukacyjna i wychowawcza...*, s. 137.

pendialnego zmieniała się każdego roku, a liczba uczennic, które mogły otrzymać stypendium, wahała się od pięciu do ośmiu osób. W 1867 r. sześć uczennic otrzymało 150 zł.sr. Tak więc fundusz stypendialny w 1867 r. wynosił 945 zł.sr. W 1868 i 1870 r. liczba stypendystek wzrosła do ośmiu, jednak kwota stypendium spadła do 62 zł.sr. W latach 1871–1899 wielkość funduszu stypendialnego wynosiła 125 zł., czyli 7,5 razy mniej niż w 1867 r. W 1871 oraz 1876 r. stypendystki otrzymywały po 20 zł. Było to najniższe stypendium przez cały okres istnienia funduszu. W latach 1877–1899 stypendium nieznacznie wzrosło do 25 zł. W latach 1900–1914 stypendium wynosiło 50 koron, ale tylko pięć uczennic mogło je otrzymać²⁷. Wiadomo również, że 6 czerwca 1873 r. dwie uczennice przy kościele św. Andrzeja otrzymały po 25 zł. z Fundacji Honoraty Fischerówny²⁸.

Do szkoły Sióstr Klarysek przy kościele św. Andrzeja uczęszczały dziewczęta z rodzin inteligentnych i bogatych oraz robotniczych. Na początku XX w., w ostatnich latach funkcjonowania szkoły sześcioklasowej, uczyły się tam dzieci służących, krawcowych, robotników, stróżów, nauczycieli i listonoszy²⁹.

W Uhnowie przy klasztorze sióstr felicjanek działała czteroklasowa szkoła dla kobiet, na którą przeznaczono 1/3 budynku klasztoru. W 1913 r. do szkoły uczęszczało 329 dziewcząt³⁰.

Jak już wspomniano, zakonnice pracowały w różnych placówkach oświatowych, do których przybywały na zaproszenie i za zgodą przełożonej zgromadzenia. Szkoły działały przy klasztorach, a przy braku odpowiednich pomieszczeń bogaci mieszczanie ofiarowali swoje domy lub środki pieniężne na zakup budynku dla instytucji edukacyjnej.

Zakonnice Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi pracowały jako nauczycielki w szkołach ludowych. Dokumenty zawierają informacje o działalności wychowawczej Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w szkołach w Buczaczu i Husiatynie od dnia 12 kwietnia 1906 r.³¹

Siostry starały się w każdy możliwy sposób pomagać młodzieży w podnoszeniu edukacyjnej, religijnej i społecznej pozycji biednej ludności miejskiej. W szczególności, siostry felicjanki otworzyły w 1869 r. szkołę podstawową dla dziewcząt pochodzących z rodzin o niepewnej sytuacji rodzinnej miasta Tarnowa. W pierwszym roku szkolnym do szkoły uczęszczało 30 dziewcząt, a już w 1871 r. – było 100 uczennic, które przychodziły na naukę z domu. Dziewczęta, które mieszkały w bursie przy szkole sióstr, uczyły się osobno. W roku szkolnym 1872/1873 do szkoły uczęszczało 28 dzieci, które mieszkały w bursie. Spośród nich 14 uczyło na koszt instytucji, 11 – płaciło za naukę, a trzy zostały przyjęte przez siostry felicjanki bezpłatnie³².

Liczba dzieci, które nie mieszkały w bursie przy szkole, a przychodziły na studia z domu, stopniowo rosła. W roku szkolnym 1870/1871 do szkoły uczęszczało 60 dzieci,

²⁷ B. Czajecka, *Szkoły klasztorne żeńskie w Galicji...*, s. 297.

²⁸ E. Sander, *Działalność edukacyjna i wychowawcza...*, s. 31.

²⁹ Tamże, s. 120–121.

³⁰ Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv (dalej: TsDIAL Ukrainy), Spr. 3285. Peregiska s Lvovskoy rimsko-katolicheskoy konsistoriei, finansovoy prokuratoriei i dr. o predstavlenii denezhnoy ssudyi monastiryu Sester Felitsianok v m. Ugnove, 1913–1913 rr., ark. 1.

³¹ TsDIAL Ukrainy, Spr. 3270. Delo ob otkrytii zhenskim monastyrem «Rodzina Marii» v Lvove otdelenii v gor. Sambore i v s. Yaryichev Novyyi i Lomna, t. II, 1906–1913 rr., ark. 8.

³² M. P. Lenart, *Leksykon domów (1861–1981)...*, s. 56.

w latach 1871/1872 ich liczba wzrosła do 72, a w latach 1872/1873 w placówce uczyło się 130 osób. Stale rosnąca liczba dzieci w placówce świadczy o jej popularności i potrzebie funkcjonowania na tym terenie. Zakonnice również założyły w Tarnowie w 1893 r. szkołę dla pokojówek, które w niedzielę przychodziły tam uczyć się czytać, pisać i liczyć. Podstawowy program nauczania został uzupełniony o katechizm wykładany przez kapłana. Resztę przedmiotów dzieciom wykładały siostry felicjanki. W sumie do tej szkoły uczęszczało około 100 osób³³.

Zakonnice zgromadzeń franciszkańskich prowadziły działalność edukacyjno-wychowawczą w szkołach zawodowych. Jednym z takich było Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego, które opiekowało się dziewczętami z rodzin znajdujących się w niekorzystnej sytuacji materialnej w szkole zawodowej w Korczynie. Zostały tu przyjęte dziewczęta wyznania rzymskokatolickiego, które ukończyły szkołę ludową. Nauczanie w szkole zawodowej trwało jeden rok, a zapisy prowadzono od połowy lipca do 15 sierpnia. Początkowo liczba uczennic wynosiła 12 osób, ale stopniowo ich liczba rosła. W szkole zawodowej siostry sercanki bezpłatnie uczyły dziewczęta gotować, karmić drób i zwierzęta gospodarskie, uprawiać ogród, utrzymywać czystość i porządek w domu, dbać o chorych, haftować, prać, prasować, kroić i szyć oraz śpiewać³⁴.

Dzień szkolny rozpoczynał się modlitwą w kaplicy, po której dziewczęta słuchały katechezy i studiowały religię. Codziennie dziewczęta uczęszczały na zajęcia teoretyczne i praktyczne, a proces edukacyjny trwał trzy godziny. Nauka w szkole zawodowej kończyła się egzaminem otwartym i wystawą prac, na której dziewczęta demonstrowały wszystkie nabyte umiejętności i zdolności. Siostry sercanki uczyły dziewczęta według, opracowanego przez założyciela wspólnoty ks. Józefa Sebastiana Pelczara, «Podręcznika dla uczennic szkoły zawodowej»³⁵.

Większość uczennic szkoły mieszkała w Korczynie, a dla dziewcząt, które mieszkały na obrzeżach miasta otwarto szkołę z internatem. Według statystyk, w 1905 r. w szkole uczyło się 12 dziewcząt, w 1908 r. – już 18 (7 z nich mieszkało w internacie). W 1907 r. sercanki wygłosiły 108 wykładów na temat gotowania, 83 na temat szycia, 67 na temat prania, 68 na temat higieny i śpiewu, 48 na temat ogrodnictwa i 11 na temat karmienia drobiu i zwierząt gospodarskich³⁶. W 1913 r. siostry wygłosiły 388 wykładów. Oprócz wyżej wymienionych przedmiotów, do programu dodano: religię, arytmetykę, geografiię i historię³⁷. Założyciel zgromadzenia aktywnie wspierał działania sióstr sercanki w szkole zawodowej w Korczynie, często odwiedzał szkołę, uczestniczył w pracach komisji egzaminacyjnej i przeznaczał subwencje na utrzymanie instytucji³⁸. W Przemysłu w 1917 r. siostry sercanki otworzyły także szkołę zawodową z internatem

³³ Tamże, s. 56, 63.

³⁴ J. M. Nędza, *Zgromadzenie Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (1894–1909)*, [w:] *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*. Kraków: 1959, t.X, s. 300; C. Niezgoda, *Wierny ideałom. Życie, działalność i duchowość Józefa Sebastiana Pelczara (1842–1924)*, Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 1988, s. 201–202.

³⁵ J. M. Nędza, *Zgromadzenie Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego...*, s. 300; C. Niezgoda, *Wierny ideałom...*, s. 202.

³⁶ C. Niezgoda, *Wierny ideałom. Życie, działalność...*, s. 203.

³⁷ Tamże, s. 204.

³⁸ J. M. Nędza, *Zgromadzenie Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego...*, s. 301.

dla dziewcząt³⁹.

Oprócz pracy edukacyjnej zakonnice aktywnie prowadziły działalność publiczną w Galicji. W szczególności w Krośnie siostry Józefitki opiekowały się szkołą z internatem, w której mieszkało 15 dziewcząt, uczących się w szkołach specjalnych i prywatnych seminariach nauczycielskich⁴⁰. We Lwowie, w domu nowicjatu Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, działała szkoła z internatem dla dziewcząt, które uczyły się w szkołach lokalnych⁴¹.

Rzymskokatolickie żeńskie zgromadzenia zakonne, podobnie jak greckokatolickie, rozwijały prywatny system edukacyjny. W szczególności siostry felicjanki założyły w Uhnowie prywatną szkołę dwuletnią, która została otwarta za zgodą Rady Szkół Narodowych 29 stycznia 1878 r. Wychowywało się tutaj około 150 dziewcząt. Następnie, 6 czerwca 1895 r. szkoła otrzymała prawo publiczne, które gwarantowało uznanie przez władze i uzyskanie licencji⁴².

Z całą pewnością można stwierdzić, że zakonnice żeńskich zgromadzeń franciszkańskich wspierały rozwój pedagogicznej edukacji zawodowej w Galicji. W 1903 r. siostry klaryski założyły seminarium nauczycielskie w Starym Sączu. Seminarium zostało uznane za prywatne, więc nie miało prawa publicznego⁴³.

Do instytucji przyjmowano dziewczynki w wieku 15 lat, które ukończyły szkołę specjalną oraz pomyślnie zdały egzamin wstępny. Szkolenie w seminarium nauczycielskim kończyło się zaliczeniem egzaminu dojrzałości. Następnie, dziewczynki otrzymywały certyfikat, który pozwalał im pracować jako nauczycielki szkół podstawowych w szkołach na terenie Galicji⁴⁴.

W 1908 r. ss. Józefitki otworzyły prywatne liceum dla kobiet w Tarnopolu⁴⁵. W latach 1910–1911 liceum zostało przekształcone w prywatne realne gimnazjum żeńskie sióstr józefitek. Gimnazjum miało trzy klasy, a w latach 1912–1913 uzyskało prawo publiczne⁴⁶.

W 1888 r. w Przemyślu ss. Felicjanki otworzyły szkołę niedzielną dla służących, do której uczęszczało 40 osób. Po pewnym czasie liczba wzrosła do 60 osób⁴⁷. W 1889 r. około 470 osób uczęszczało do szkółek niedzielnych ss. Felicjanek w Galicji⁴⁸. Siostry

³⁹ *Zakony św. Franciszka w Polsce...*, s. 130.

⁴⁰ TsDIAL Ukrainy, Spr. 3282. Delo ob otkrytiti monastyrya Sester Yuzeffitok v m. Asizha, g. Kalushe i dr., 1912–1913 rr., ark. 1.

⁴¹ TsDIAL Ukrainy, Spr. 3269. Delo ob otkrytiti zhenskim monastyirem «Rodzina Marii» vo Lvove otdelenii v gor. Sambore i v s. Yaryichev Novyiy i Lomna, t. I, 1889–1905 rr., ark. 120.

⁴² MAMAT, Kopia prośby Zgromadzenia o finansowe wsparcie Żeńskiej Szkoły w Uhnowie. Uchnow, sygnatura C.XX.02., s. 1 zw; M. P. Lenart, *Leksykon domów (1861–1981)...*, s. 126.

⁴³ B. Czajeczka, *Szkoły klasztorne żeńskie w Galicji...*, s. 291.

⁴⁴ *Klasztory mnisze na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej od XVI do początku XX wieku*, pod red. J. Gwóźdździk, R. Witkowskiego, A. M. Wyrwy, Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje, 2014, s. 334.

⁴⁵ A. Bilewicz, *Prywatne średnie, ogólnokształcące szkolnictwo żeńskie w Galicji w latach 1867–1914*. „Prace Pedagogiczne” 1997, s. 77; *Klasztory mnisze na wschodnich terenach...*, s. 332.

⁴⁶ B. Czajeczka, *Szkoły klasztorne żeńskie w Galicji...*, s. 263, 293.

⁴⁷ M. P. Lenart, *Leksykon domów (1861–1981)*, Kraków: nakładem Sióstr Felicjanek: Wydaw. ITKM [Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy], 2003. T. 2. Cz. 4: *Prowincja Krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek*, Muszyna-Stróża, s. 226–227.

⁴⁸ MAMAT, Sprawozdanie s. M. Jadwigi Śliwińskiej z uczynków miłosierdzia Domach filialnych (1889). Różne sprawozdania zakonne, sygnatura B.VII.11, s. 1.

brały czynny udział w życiu parafii, otwierały dla dziewcząt kursy kroju, szycia oraz szkolne warsztaty krawieckie, w których uczyło się około 30 dziewcząt⁴⁹.

Działalność szkół klasztornych w Galicji nadzorowała Krajowa Rada Szkolna, która dawała zgodę na ich otwarcie. Z kolei Ministerstwo Religii i Edukacji przyznawało szkołom klasztorom prawa państwowych instytucji edukacyjnych. Prawo to zostało przyznane instytucjom, które przestrzegały planu oraz programu szkolnego, opracowanego pod nadzorem Krajowej Rady Szkolnej, który był obowiązkowy w szkołach ludowych (państwowych). W szkołach klasztornych dzieci uczyły się zgodnie z podręcznikami zatwierdzonymi przez Krajową Radę Szkolną. Każdego roku szkołę odwiedzał inspektor szkolny, z czego sporządzał publiczny raport⁵⁰.

Wnioski

Tak więc można stwierdzić, że zakonnice zgromadzeń franciszkańskich na terenie Galicji w drugiej połowie XIX – na początku XX wieku prowadziły aktywną działalność edukacyjno-wychowawczą, która znacząco przyczyniła się do rozwoju oświaty na terenie całego kraju.

Franciszczanki uczyły dzieci w szkołach ludowych, specjalnych oraz zawodowych. Ponadto zakonnice uczyły dziewczęta szycia i haftowania, zakładały szkółki niedzielne dla pokojówek oraz otworzyły prywatne liceum dla kobiet i szkołę z internatem dla dziewcząt mieszkających poza miejscowością. Nauka w instytucjach była darmowa, a utalentowani studenci i dzieci z rodzin o niskich dochodach otrzymywali stypendia z funduszy stypendialnych. Nauczycielami były zarówno zakonnice, jak i świeccy nauczyciele i profesorowie. Oprócz podstawowych przedmiotów szkolnych, dzieci uczyły się katechizmu i religii. Zakonnice starały się promować nie tylko edukacyjny, lecz także duchowy i kulturowy rozwój dzieci.

REFERENCES

Sources:

Archiwum Narodowe w Krakowie, zespół 1355, sygn. 29/1355/ (tom 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9)
Muzeum i Archiwum Marii Angeli Truszkowskiej błogosławionej założycielki Sióstr Felicjanek w Krakowie, sygnatury: C.VII.01; C.XX.02; B.VII.11.
Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lviv, Spr. 1; 3269; 3270; 3282; 3285.
Stulecie szkoły żeńskiej P.P. Franciszkanek przy kościele ś-go Andrzeja w Krakowie: 1803–1903, Kraków 1903.

Studies:

Bilewicz A., *Prywatne średnie, ogólnokształcące szkolnictwo żeńskie w Galicji w latach 1867–1914*. Prace Pedagogiczne, Wrocław: Wyd. UWr, 1997.
Czajeczka B., *Szkoły klasztorne żeńskie w Galicji w l. 1867–1914*, [w:] *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, Kraków 1984, t. 61.
Klasztory mnisze na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej od XVI do początku XX wieku, pod red. J. Gwioździk, R. Witkowskiego, A. M. Wyrwy, Poznań: Wydawnictwo Nauka

⁴⁹ M. P. Lenart, *Leksykon domów (1861–1981)*. T. 2. Cz. 5..., s. 253; *Zakony św. Franciszka w Polsce...*, s. 97.

⁵⁰ TsDIAL Ukrainy, Spr. 1. Chastnaya zhenskaya gimnaziya sester felisianok v Zholkve, 1933–1934 rr., ark. 2; *Klasztory mnisze na wschodnich terenach...*, s. 331.

i Innowacje, 2014.

Lenart M. P., *Leksykon domów (1861–1981)*, Kraków 2003, t. 2, cz. 4; Kraków 2004, cz. 5.

Nędza J. M., *Zgromadzenie Sióstr Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (1894–1909)*, [w:]

Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce, Kraków 1959, t.X.

Nieżgoda C., *Wierny ideałom. Życie, działalność i duchowość Józefa Sebastiana Pelczara (1842–1924)*, Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 1988.

Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność, red. nauk. J. Kostkiewicz, t. 3. Kraków: Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2015.

Sander E., *Działalność edukacyjna i wychowawcza krakowskich klarysek*, red. T. Piech, Kraków : Wydawnictwo UNUM, 2010.

Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970. Zgromadzenia męskie i żeńskie oraz klasztory klauzurowe, pr. zb. pod red. O. J. R. Bar, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1978.

